

УДК 316.485.22(477)

Балакірева О.М., канд. соціол. наук, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»,

Білоус Є.В., ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»,

Тімар І.О., канд. соціол. наук, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ПРОТЕСТИ З ЕКОНОМІЧНИМИ ВИМОГАМИ В УКРАЇНІ (за результатами моніторингу 2009–2014 рр.)

Представлено аналіз даних моніторингового дослідження протестів, зокрема протестів з економічними вимогами (їх кількість, масовість, проблематика, тактики проведення та зв'язок з макропоказниками).

Ключові слова: протести з економічними вимогами, соціальний конфлікт, соціальна напруженість.

Протести представляють собою нормальне явище в демократичних політичних системах. Однак зростання кількості та масовості протестів, а також збільшення серед них неконвенційних протестів (у тому числі із застосуванням насильства) може бути суттєвим фактором політичної, економічної та соціальної дестабілізації¹. Це робить моніторинг протестів важливим науковим і практичним завданням.

В умовах війни та проведення реформ політична, економічна та соціальна дестабілізація в Україні є вкрай небажаною. Водночас суспільство є достатньо мобілізованим внаслідок нещодавнього досвіду успішних протестів кінця 2013 – початку 2014 рр.

Представлені матеріали² охоплюють фактичні протестні події з економічними вимогами (враховувалися тільки перше повідомлене конфліктне питання економічного характеру³), які відбувалися на території України, їх форма, масовість тощо. Спеціальний фокус зроблений на регіональному розподілі протестів.

Кількість протестів з економічними вимогами у 2009⁴–2014⁵ рр. Динаміка кількості протестів у 2009–2014 рр. свідчить про тенденцію до зростання кількості протестів з економічними вимогами (рис. 1). За досліджуваний період в Україні відбулося щонайменше 7552 протестів з економічними вимогами. З них близько третини (27%) відбулись у 2014 р. Порівняно з 2011 та 2012 рр., у 2013 р. пройшло принаймні в півтора рази більше протестів

¹ Дана стаття підготовлена в межах роботи відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» над відомчою НДР «Соціокультурні чинники розвитку українського ринку праці», яка виконується у 2014–2017 рр. (Постанова Бюро відділення економіки НАН України від 11.04.2013 р. № 5, керівник – О.М. Балакірева, кандидат соціологічних наук, заввідділом моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»).

² Базуються на даних моніторингового дослідження протестів, репресій і поступок Ukrainian Protest and Coercion Data, яке проводиться Центром соціальних і трудових досліджень (<http://cslr.org.ua/protesti/>). В основу методології даного дослідження покладено систематичний напівавтоматизований моніторинг національних, обласних та активістських веб-медіа (ЗМІ).

³ У ході моніторингу збирається інформація про основні вимоги більшості учасників акції протесту або її організаторів (представників). Протягом 2009–2010 рр. в базі фіксувалася тільки одна вимога (конфліктне питання), починаючи з 2011 р. фіксується до трьох вимог, які можуть висуватись паралельно. Детальніше опис методології дослідження див. за адресою: <http://cslr.org.ua/ukrainian-protest-and-coercion-data-opis-ta-metodologiya/metodologiya/>. З метою уніфікації даних ми поставили до категорії протестів з економічними вимогами ті протести, в яких вимоги, пов'язані з економічними проблемами, посідали перше місце або були єдиними.

⁴ В аналіз включено протестні події за жовтень – грудень 2009 р.

⁵ Наведено попередні дані за 2014 р.

з економічними вимогами, а у 2014 р. – в 2 рази. Детальнішу інформацію щодо динаміки протестів у розрізі місяців представлено на рисунку 2.

Помітно, що одним з найвищих піків протестної активності став листопад 2010 р., відомий як «Податковий майдан» (відбулося 205 протестів з економічними вимогами). Інша частина піків припадає на період, пов'язаний з «Євромайданом»: жовтень 2013 р. (200 протестів), квітень 2014 р. (196 протестів). Варто підкреслити, що протягом активізації політичних протестів на «Євромайдані» кількість протестів з економічними вимогами суттєво знизилась. Ще одним піком економічних протестів став грудень 2014 р. (315 протестів). Детальний аналіз динаміки протестних подій за місяцями дозволяє зробити узагальнення про деяку сезонність таких подій (рис. 3–4).

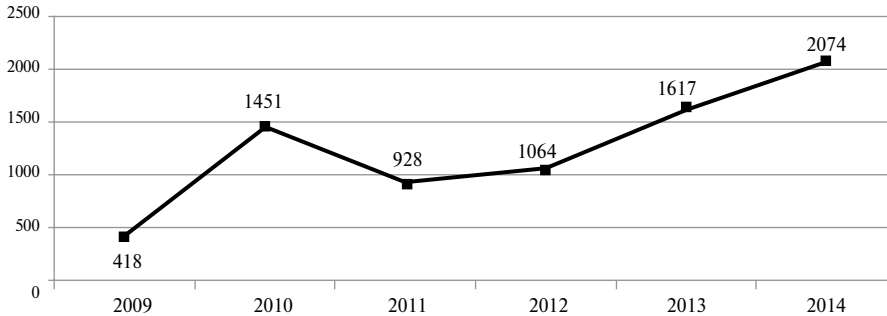

Рис. 1. Динаміка кількості протестів з економічними вимогами у 2009–2014 рр.

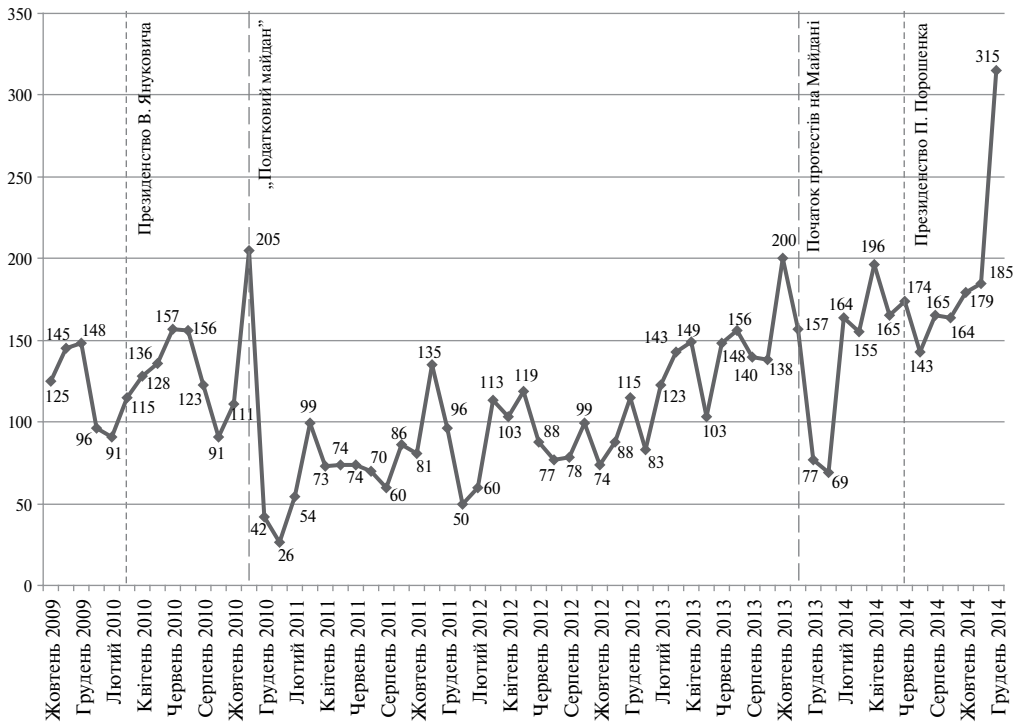
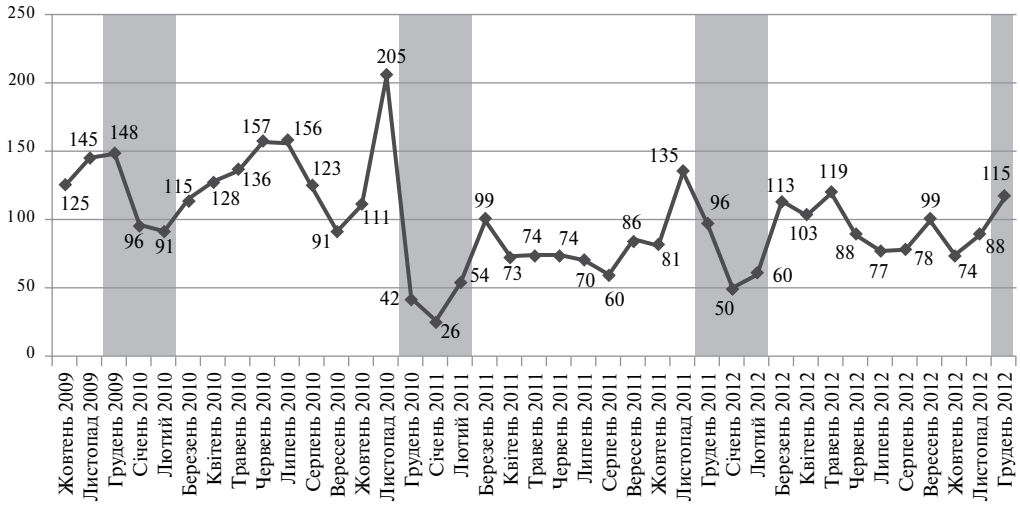
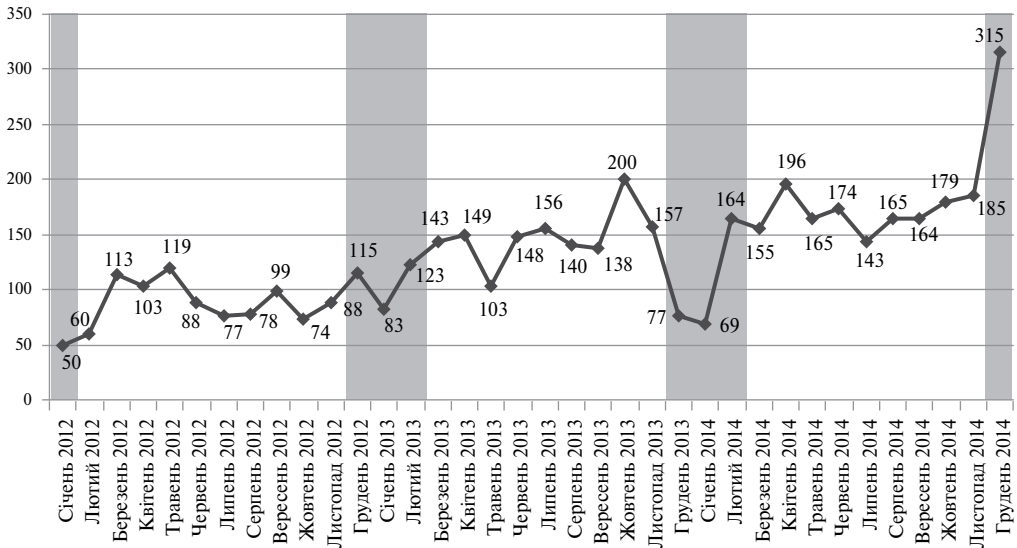

Рис. 2. Динаміка кількості протестів з економічними вимогами з жовтня 2009 р. по грудень 2014 р.

Рис. 3. Динаміка кількості протестів з економічними вимогами з жовтня 2009 р. по грудень 2012 р.

Зокрема, помітно, що на початку року відбувається найменше протестів з економічними вимогами (зима виділена на рисунку штриховкою); у II кварталі кількість протестів значно збільшується, після чого настає відносно «затишшя» влітку; натомість восени кількість протестів знову зростає. Така ситуація може пояснюватися несприятливими погодними умовами для протестів та великою кількістю свят взимку, а також тим, що II та IV квартали – періоди активної законотворчої діяльності Верховної Ради України. Відповідно, значна кількість протестів відбуваються в ці періоди як реакція на прийняті закони.

Рис. 4. Динаміка кількості протестів з економічними вимогами з січня 2012 р. по грудень 2014 р.

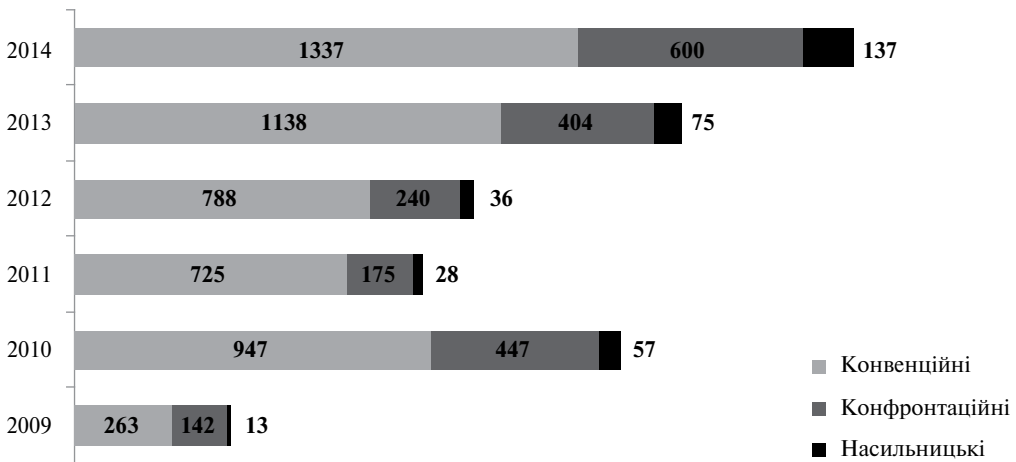
Тактика протестів. За критерієм тактики, що використовується, протести з економічними вимогами можна поділити на три категорії:

конвенційні – відомі і загальноприйняті форми протесту, які не здійснюють безпосередній тиск на цілі протесту (наприклад, пікети, мітинги, демонстрації, перформанси);

конфронтаційні – протестні дії, що передбачають безпосередній тиск на цілі протесту («пряма дія»), але не супроводжуються завданням безпосередньої шкоди людям або майну (наприклад, блокування, перебивання руху, страйк);

насильницькі – протестні дії із завданням (або погрозою завдання) безпосередньої шкоди людям або майну (наприклад, побиття або вандалізм).

Дані моніторингу свідчать, що у 2009–2014 рр. в Україні переважали конвенційні протести (від двох третин до трьох четвертих від загальної кількості протестів). Частка насильницьких протестів була малою (рис. 5).

Рис. 5. Тактики протестів з економічними вимогами у 2009–2013 рр., кількість протестних подій

Протести з економічними вимогами: тактика і регіональні розрізи⁶. З точки зору кількості протестних подій з економічними вимогами протягом 2009–2014 рр. не простежується значна диференціація між регіонами України. Так, за винятком Центру, де відбулось найменше протестів з економічними вимогами (11%), в інших регіонах загальна кількість протестів є майже однаковою: 24% – на Заході, 23% – на Півночі, по 21% усіх протестів – на Півдні та Сході України.

Дещо більшою, хоча й несуттєвою, є варіація за регіонами в розрізі тактик протестів (рис. 6–9). Зокрема, найбільша частка конвенційних протестів (серед всіх протестів у регіоні) спостерігалася на Сході та Півдні (ці регіони є фактично ідентичними за відсотковим співвідношенням протестних тактик – відмінність в 1%), конфронтаційних – на Заході (34%), а насильницьких – на Півночі (8%).

⁶ До регіонального розподілу не включені події загальноукраїнського характеру, тобто такі, які неможливо було локалізувати у конкретному населеному пункті.

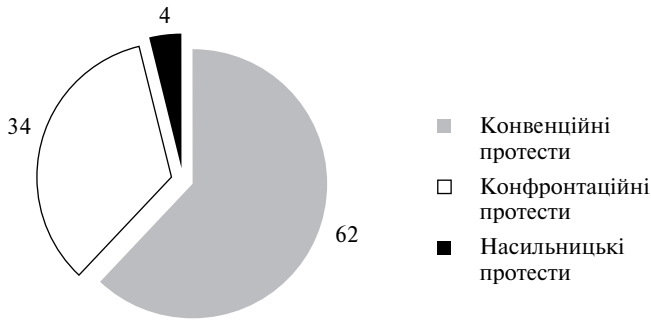

Рис. 6. Тактика протестів на Заході України, %

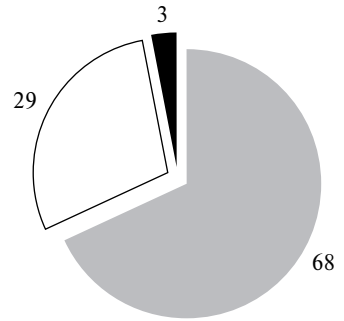

Рис. 7. Тактика протестів у Центрі України, %

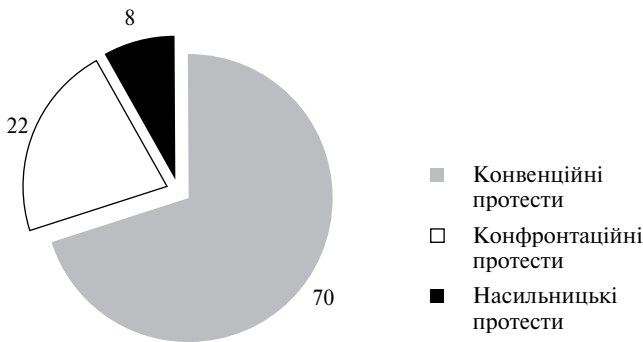

Рис. 8. Тактика протестів на Півночі України, %

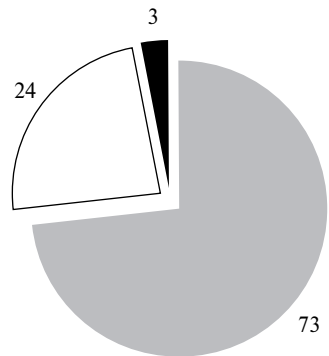

Рис. 9. Тактика протестів на Сході України, %

Розглянемо детальніше тактики протестів за регіонами у 2009–2014 рр. (рис. 10–12). Найбільше конвенційних протестів відбулося на Півночі (1183), дещо менше – на Сході (1145) та Заході (1143). Однак протягом 2013–2014 рр. кількість таких протестів різко збільшувалася на Заході.

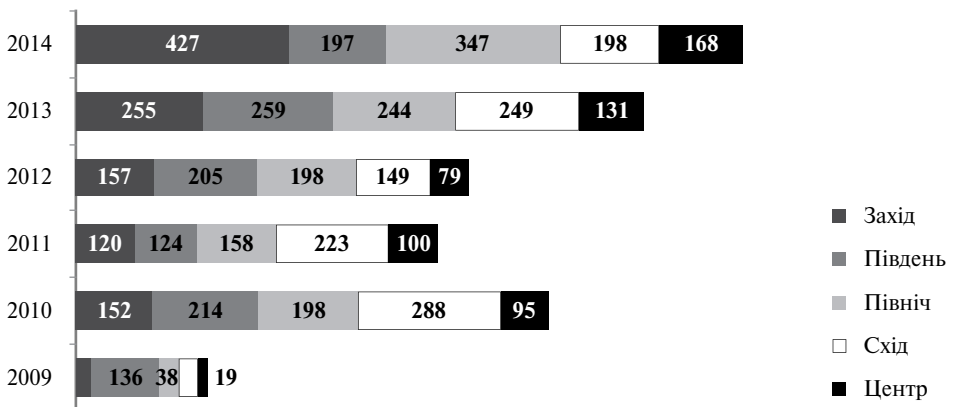

Рис. 10. Внесок регіонів у чисельність конвенційних протестів, кількість протестних подій

Щодо протестів з конфронтаційною тактикою, то таких найбільше (628) було на Заході; значно менше (247) – в Центрі та майже порівно (близько 380) в інших регіонах України (рис. 11).

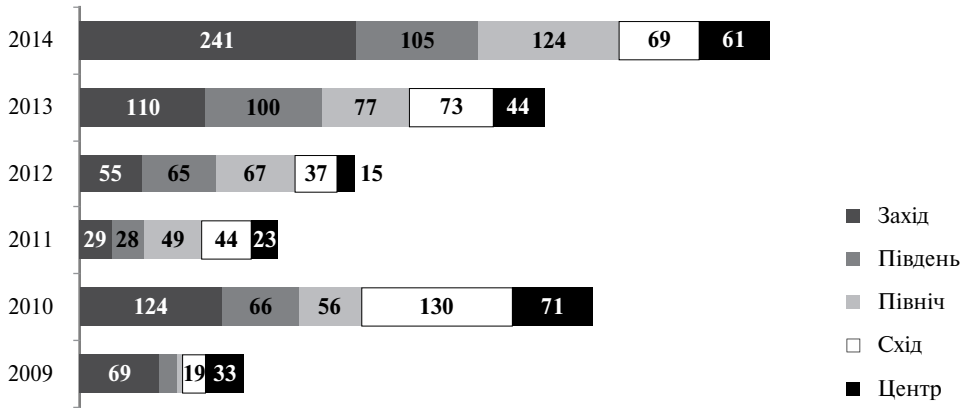

Рис. 11. Внесок регіонів у чисельність конфронтаційних протестів, кількість протестних подій

Найрадикальніші – насильницькі протести – відбуваються найрідше, однак у 2014 р. відбулося значне зростання кількості протестних дій з даною тактикою. Як свідчать дані моніторингу, найбільша кількість насильницьких (за тактикою) протестів з економічними вимогами відбулася на Півночі України (всього 140 протестів).

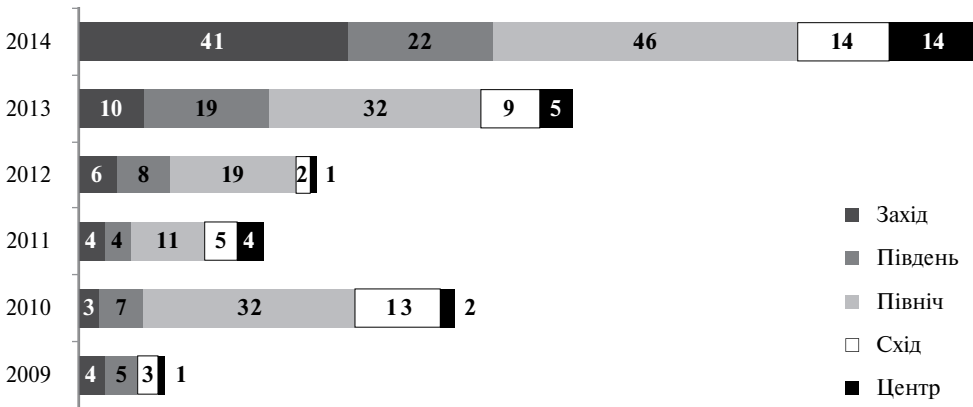

Рис. 12. Внесок регіонів у чисельність насильницьких протестів, кількість протестних подій

Проблематика протестів з економічними вимогами. Моніторинг дозволяв фіксувати тематичні блоки, до яких можна віднести конкретні економічні вимоги в ході протестів. До п'ятірки найпоширеніших протестів з економічними вимогами, які актуалізуються щороку протягом 2009–2014 рр. і були доволі чисельними, належали: протести проти забудови міського простору, затримки зарплат, щодо прав малого бізнесу, комунальних послуг та соціальних виплат (рис. 13). Протести проти забудови міського простору мають, скоріше, соціально-економічний характер, ніж суто економічний, однак варто звернути увагу на тенденцію до збільшення їх чисельності.

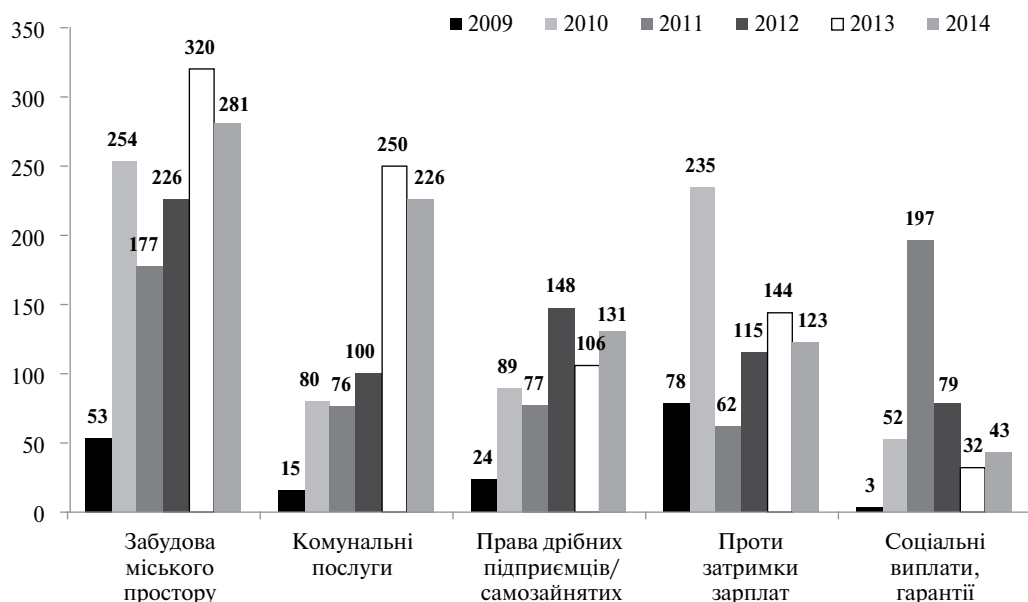

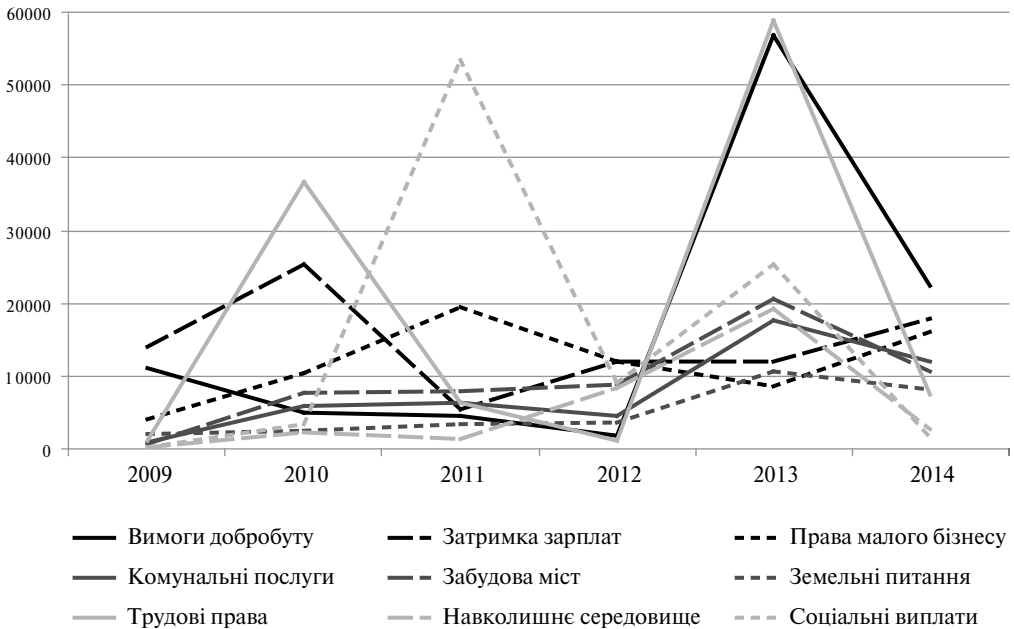
Рис. 13. Найпоширеніші протести з економічними вимогами, кількість протестних подій

За 2009–2014 рр. все більше протестів виникало на ґрунті питання комунальних послуг та прав малого бізнесу. Інші категорії протестів були актуальними в певний період. Так, протести проти податків, затримки зарплат найбільш гостро поставали у 2010 р., коли відбулися протести «Податкового майдану». Протести, які ставили за вимогу соціальні виплати – у 2011 р. Проблема забудов була на першому місці за кількістю протестів у 2012–2013 рр., а антикорупційна проблематика протестів набула особливої актуальності у 2014 р. (всього 378 протестів).

Наймасовіші протести з економічними вимогами. Наймасовішими⁷ були протести, які стосувалися широких категорій населення: щодо комунальних послуг, забезпечення соціальних виплат, заборгованості з виплати заробітної плати, трудових прав найманих працівників, загальних вимог добробуту. Динаміка цих протестів представлена на рисунку 14.

Слід зазначити, що динаміка чисельності учасників протестів з тими чи іншими економічними вимогами значно варіюється в часі. Так, у протестах, які стосувалися податків, у 2010 р. брали участь приблизно 400 тис. осіб, а через чотири роки – лише трохи більше 4 тис. осіб. На початку моніторингового дослідження наймасовішими (після «податкових» протестів) були протести за трудові права найманих працівників і проти затримки заробітної плати. У 2011 р. спостерігається тенденція до зменшення кількості учасників протестів з економічними вимогами. Винятком були протести щодо соціальних виплат, підвищення заробітної плати та захисту прав малого бізнесу. Актуальність цих тематик знижується у 2012 р. (до протестів протягом цього року залучали найменшу кількість учасників). Проте у 2012 р. збільшується чисельність людей, які відстоюють не суто економічні, а, скоріше, соціально-економічні інтереси – зростає чисельність учасників протестів проти забудови міського простору та за збереження навколишнього середовища.

⁷ З точки зору кількості учасників, яка повідомлялась у веб-ресурсах та ЗМІ. Така інформація стосувалася не всіх подій, навіть повідомлена кількість учасників була приблизною. Ці обмеження варто враховувати для розуміння інформації щодо кількості учасників протестів з економічними вимогами.

Рис. 14. Наймасовіші протести з економічними вимогами: динаміка 2009–2014 рр., осіб

За 2013 р. більшість економічних вимог акумулюють все більше активістів-протестувальників. Так, дедалі масовими стають протести, які стосуються трудових прав, загальних вимог добробуту та соціальних виплат. У 2014 р. децю урізноманітнюється тематика протестів з економічними вимогами. На першому плані (за чисельністю учасників) – протести проти корупції; залишаються масовими протести щодо загальних умов добробуту, виплат заробітної плати, захисту малого бізнесу.

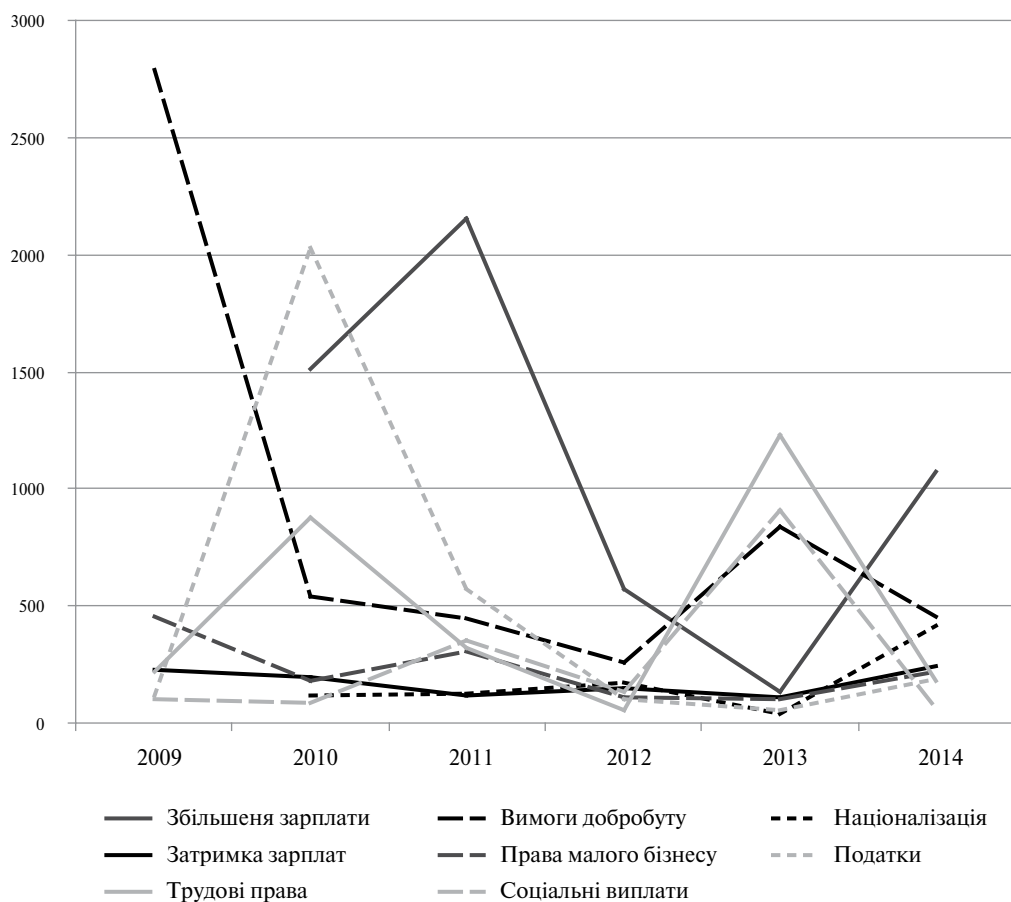
Загалом помітною є очевидна істина: чим більше відбувалося протестів, тим більшою була загальна кількість їх учасників.

Щоб подолати це обмеження, необхідно прослідкувати динаміку середньої кількості учасників в одній акції протесту з економічними вимогами (враховувалися лише ті протести, де кількість протестувальників відома).

На рисунку 15 помітно тенденцію суттєвого зменшення (протягом 2009–2014 рр.) середньої кількості учасників у протестах з вимогами щодо загального добробуту та податків. Натомість зросла кількість учасників у протестах, пов'язаних із прагненням націоналізації (повернення приватних підприємств у державну власність). У 2014 р. через масову участь знову актуалізувалась проблематика збільшення заробітних плат. Середня кількість учасників у протестах з іншими вимогами була відносно стабільною в часі (виняток становили протести щодо трудових прав у 2011 р.).

Протести з економічними вимогами та макропоказники: дослідження зв'язку. До цього моменту ми представляли переважно описовий характер протестів з економічними вимогами. Але завданням, яке містить більший виклик, залишається пояснення причин таких протестів зокрема і протестів в Україні в цілому, а також їх можливе прогнозування.

Рис. 15. Динаміка середньої кількості учасників у одній акції протесту з економічними вимогами за 2009–2014 рр., осіб

Як змінні, здатні пояснити кількість протестів з економічними вимогами, нами були розглянуті такі *соціально-економічні показники*⁸:

- індекс споживчих цін (індекс інфляції⁹) – показник, який характеризує зміни загального рівня цін на товари та послуги, придбані населенням для невиробничого споживання (вимірюється у відсотках до попереднього місяця);
- індекс Джині¹⁰ – міра нерівності доходів домогосподарств країни, що набуває значення між 0 і 1, де 0 означає абсолютну рівність, а 1 – повну нерівність (представлені щоквартальні дані вибіркового обстеження Державної служби статистики України);
- заборгованість виплат заробітної плати¹¹;

⁸ Починаючи з червня 2014 р., без урахування даних щодо тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополя.

⁹ Індекси споживчих цін у 1991–2014 рр. (до попереднього місяця) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/ct/cn_rik/isc/isc_u/isc_m_u_.htm

¹⁰ Доходи та умови життя українців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/17/Arch_vrd_bl.htm

¹¹ Динаміка суми заборгованості із виплати заробітної плати [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/gdn/prc_rik/prc_rik_u/dsz_u_U.html

- кількість зареєстрованих безробітних¹²;
- офіційний курс американського долара¹³ (наводився гривневий еквівалент 100 американських доларів);
- номінальна середньомісячна заробітна плата одного працівника, грн;
- реальна середньомісячна заробітна плата одного працівника¹⁴, % до попереднього місяця;
- індекс цін виробників промислової продукції, %;
- потреба роботодавців у працівниках на заміщення вільних робочих місць (вакантних посад), тис. осіб;
- споживчі грошові витрати, у середньому на домогосподарство, грн;
- усі грошові витрати, у середньому на домогосподарство, грн; грошові доходи, у середньому на домогосподарство, грн;
- обсяг сукупних ресурсів домогосподарства, у середньому на домогосподарство, грн.

Розглянемо результати статистичної процедури кореляційного аналізу.

Статистичні правила вимагають, щоб окремо проводились розрахунки для показників, які нормально розподілені, і показників, які розподілені ненормально. У першому випадку як показник сили зв'язку застосовується так званий коефіцієнт кореляції Пірсона, в другому – коефіцієнт кореляції Спірмена. З точки зору інтерпретації, різниця між ними є несуттєвою. Обидва коефіцієнти можуть мати значення від -1 до $+1$. Чим ближчим до 0 є значення коефіцієнта, тим слабшим є статистичний зв'язок, чим ближчим до -1 або $+1$ – тим він є сильнішим. Знак коефіцієнта означає прямий («+») чи зворотний («-») напрям зв'язку.

Отже, перейдемо до безпосередніх результатів. Кореляційний зв'язок між кількістю протестів та нормально розподіленими змінними, які здатні цю кількість пояснити, подано в таблиці 16. Змінні, які мають ненормальний розподіл, наведено в таблиці 17.

Таблиця 16

Коефіцієнти кореляції Пірсона кількості протестів і макропоказників

	Кількість усіх протестів	Конвенційні протести
Індекс споживчих цін, у відсотках до попереднього місяця	0,372*	0,356*
Реальна середньомісячна заробітна плата одного працівника, у відсотках до попереднього місяця	0,163	0,135
Індекс цін виробників промислової продукції, %	0,094	0,069
Потреба роботодавців у працівниках на заміщення вільних робочих місць (вакантних посад), тис. осіб	-0,402*	-0,365*
Грошові доходи, у середньому на домогосподарство, грн	0,547*	0,499*
Обсяг сукупних ресурсів домогосподарства, у середньому на домогосподарство, грн	0,539*	0,498*

* Коефіцієнт кореляції є статистично значимим на рівні $p = 0,01$.

¹² Зареєстроване безробіття (щомісячні дані) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/gr/sz_br/sz_br_u/arh_zb_u.htm

¹³ Бюлетень Національного банку України (електронне видання) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=71195

¹⁴ Доходи та умови життя українців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/17/Arch_vrd_bl.htm

Коефіцієнти кореляції Спірмена кількості протестів і макропоказників

	Кількість протестів	Тактики протестів		
		конвенційні	конфронтаційні	насилені
Зареєстрована кількість безробітних	-0,305*	-0,196	-0,356**	-0,264*
Офіційний курс американського долара	0,446**	0,503**	0,341**	0,515**
Номінальна середньомісячна заробітна плата одного працівника, грн	0,402**	0,461**	0,293*	0,502**
Індекс Джині	-0,330*	-0,286*	-0,342**	-0,252
Споживчі грошові витрати, у середньому на домогосподарство, грн	0,446**	0,501**	0,359**	0,529**
Усі грошові витрати, у середньому на домогосподарство, грн	0,435**	0,478**	0,373**	0,532**

* Коефіцієнт кореляції є статистично значимим на рівні $p = 0,05$.

** Коефіцієнт кореляції є статистично значимим на рівні $p = 0,01$.

Можна помітити, що кількість протестів значуще (на високому рівні) корелює з багатьма змінними. Зокрема, така кореляція існує з індексом споживчих цін, потребою роботодавців у працівниках на заміщення вільних робочих місць (вакантних посад) та доходами громадян (як грошовими, так і всіма ресурсами), а також зареєстрованою кількістю безробітних, офіційним курсом американського долара, номінальною середньомісячною заробітною платою, індексом Джині та витратами домогосподарств (як споживчими так і загальними).

Ці зв'язки можна проінтерпретувати таким чином:

- з ростом індексу споживчих цін (інфляції) кількість протестів збільшується;
- підвищення рівня доходів веде до зростання кількості протестів¹⁵;
- із збільшенням кількості вакантних місць кількість протестів зменшується;
- зростання витрат домогосподарств, курсу долара та номінальної заробітної плати спричиняє протестні події з економічними вимогами;
- зростання значення індексу Джині та зареєстрованої кількості безробітних приводить до зменшення кількості протестів.

Грунтовніші висновки можна зробити з використанням статистичної процедури регресійного аналізу. Зокрема, він допускає моделювання і, відповідно, прогнозування залежної змінної (в нашому випадку – кількості протестів з економічними вимогами).

Як свідчить спроба застосування нами регресійного аналізу, *найбільшими предикторами, здатними передбачити кількість протестів з економічними вимогами, є курс американського долара* (ця змінна пояснює близько 42% усіх випадків протестних подій) та *кількість зареєстрованих безробітних* (пояснює близько 4% протестів). Решта змінних не мають статистично значущого впливу. Отже, *можна прогнозувати суттєве зростання кількості протестів з економічними вимогами, якщо гривня послаблюватиметься щодо долара, і навпаки, зменшення – в разі зміцнення курсу гривні.*

У стандартизованому вигляді рівняння лінійної регресії для прогнозування кількості економічних протестів має вигляд:

$$\text{Кількість протестів} = 0,633 \cdot \text{курс долара} - 0,216 \cdot \text{кількість зареєстрованих безробітних.}$$

¹⁵ Даний контрінтуїтивний зв'язок можна спробувати пояснити тим, що із збільшенням рівня доходу зростають амбіції та потреба відстоювати свої інтереси.

Це рівняння також демонструє, що курс долара сильніше впливає на кількість протестів, ніж кількість зареєстрованих безробітних.

Висновки. Протести є невід'ємною складовою демократичних політичних систем. Однак зростання кількості та масовості протестів, а також збільшення серед них неконвенційних протестів може бути суттєвим фактором політичної, економічної та соціальної дестабілізації. Сучасна Україна, яка перебуває у стані неоголошеної війни, а також переживає політичні та економічні реформи, потребує уважного моніторингу та реагування на протести.

Протягом 2009–2014 рр. спостерігається тенденція до зростання кількості протестів з економічними вимогами. Кількість таких протестів суттєво зросла в контексті ширшого сплеску протестної активності, відомої як «Революція гідності» чи «Євромайдан». Варто відзначити, що під час найактивніших протестів з політичними вимогами, кількість протестів з економічними вимогами зменшувалась. Це свідчить про те, що важливі та визнані суспільством політичні цілі притлумлюють економічні вимоги.

Дані дослідження також показали, що більшість протестів з економічними вимогами (понад дві третини) відбувалися в конвенційних формах. Насильницькі дії в ході таких протестів були винятком, хоча їх частка підвищилась протягом 2013–2014 рр. За загальною кількістю протестних подій протягом 2009–2014 рр. не простежується значна диференціація між регіонами країни. Те саме значною мірою стосується і поширеності тактик протестів (зокрема, застосування насильницьких дій). До п'ятірки найпоширеніших протестів з економічними вимогами, які актуалізуються щороку і є доволі чисельними, належать: протести проти забудови міського простору, затримки заробітної плати, щодо прав малого бізнесу, цін на комунальні послуги та соціальних виплат.

До наймасовіших протестів з економічними вимогами можна віднести протести щодо комунальних послуг; з вимогами забезпечення (соціальних виплат, виплат заборгованої заробітної плати, трудових прав найманих працівників, загальних вимог добробуту, зростання заробітної плати, захисту прав малого бізнесу та навколишнього середовища), проти забудови міського простору та затримки заробітної плати.

Щодо середньої кількості учасників протестів варто зауважити, що протягом 2009–2014 рр. спостерігалось зменшення середньої кількості учасників в протестах, присвячених вимозі загального добробуту та протестах щодо податків. Натомість у 2014 р. зросла кількість учасників у протестах, пов'язаних з націоналізацією (вимогою повернути деякі державні підприємства в державну власність), а також проблематикою розміру заробітних плат.

У ході статистичного кореляційного аналізу встановлено існування помірною негативного зв'язку між кількістю вакантних посад та кількістю протестів (із збільшенням кількості вакантних місць кількість протестів зменшується).

Глибший статистичний аналіз щодо факторів, які впливають на кількість протестів економічного характеру, показав, що існує вагомий позитивний вплив курсу долара на кількість протестів (здатний пояснити до 42% усіх випадків протестних подій). Це означає, що при падінні обмінного курсу гривні кількість протестів пропорційно зростатиме (важливо враховувати цей фактор при плануванні монетарної політики, діяльності Національного банку України).

Водночас, як показав той самий аналіз, обмежений стримуючий ефект на кількість протестів з економічними вимогами має погіршення ситуації на ринку праці. Отже, кількість відповідних протестів помірковано зменшується з ростом кількості безробітних.

Для протестів характерні сезонні коливання: на початку року кількість протестів є меншою, але вона починає зростати навесні, особливо восени та в кінці року. Проте ці закономірності потребують детальнішого вивчення і статистичного аналізу.

Враховуючи тенденцію зростання протягом 2009–2014 рр. кількості протестів з економічними вимогами загалом та чисельності цих протестів із насильницькою тактикою зокрема, з метою мінімізації негативних наслідків напруженості та для стабілізації ситуації в країні доцільним є зміцнення діалогу влади із суспільством через створення платформ для обговорення проблем як на індивідуальному рівні (в Інтернеті – через соціальні мережі, сервіс електронних петицій тощо; організації зустрічей з представниками влади), так і на рівні організованих об'єднань громадян (через сприяння створенню механізмів залучення громадських організацій та активної частини громадян до прийняття рішень щодо актуальних проблем окремих населених пунктів, спільнот, соціальних груп).

З іншого боку, доречним є забезпечення належного інформування суспільства про стан розгляду та вирішення проблем, з якими звертаються громадяни (інформування стосовно того, які кроки здійснюють органи влади всіх рівнів для вирішення кризових проблем, які механізми і кошти вони залучають, та як вони їх використовують).

Крім цього, доцільно вдосконалити роботу існуючих державних баз даних вакантних посад, зокрема стимулювати роботодавців до їх наповнення, а також покращити пов'язаний з ними сервіс щодо доступності й прозорості для осіб, які шукають роботу. Це зменшить протестну напруженість в суспільстві, оскільки статистично доведено, що збільшення вакантних посад приводить до зменшення кількості протестів з економічними вимогами.

Отримано 26.06.15

Балакирева О.Н., канд. социол. наук, завотделом мониторинговых исследований социально-экономических трансформаций ГУ «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины»,

Белоус Е.В., младший научный сотрудник отдела мониторинговых исследований социально-экономических трансформаций ГУ «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины»,

Титарь И.А., канд. социол. наук, научный сотрудник отдела мониторинговых исследований социально-экономических трансформаций ГУ «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины»

ПРОТЕСТЫ С ЭКОНОМИЧЕСКИМИ ТРЕБОВАНИЯМИ В УКРАИНЕ

(по результатам мониторинга 2009–2014 гг.)

Представлен анализ данных мониторингового исследования протестов, в частности – протестов с экономическими требованиями (их количество, массовость, проблематика, тактики проведения и связь с макропоказателями).

Ключевые слова: протесты с экономическими требованиями, социальный конфликт, социальная напряженность.

Balakireva O.M., PhD. (Sociology), head of department for monitoring-based research of social and economic transformations, Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences,

Bilous Ye. V., junior scientific fellow department for monitoring-based research of social and economic transformations, Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences,

Titar I.O. PhD. (Sociology), scientific fellow, department for monitoring-based research of social and economic transformations, Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences (Kyiv).

PROTESTS WITH ECONOMIC DEMANDS IN UKRAINE

(monitoring results of 2009–2014)

Authors suggest analysis of the data from monitoring studies of protests, including protests with economic demands (their quantity, mass participation, perspective, and carrying out tactics and their interconnection with the macroeconomic indicators).

Keywords: protests with economic demands, social conflict, social tension.